

ПРИРОДНА ПРАВА У МОДЕЛУ „АНАРХИСТИЧКОГ EQUILIBRIUM-A“

Мр Александар Савановић*

Сажетак: У овом тексту илустроваћемо неке од кардиналних проблема теорије природних права, употребљавајући теоријски модел „анархистичког equilibrium-a“ Џејмса Бјукенена. Тим моделом Бјукенен показује да се чак и радикална „реалистичка“ интерпретација природних права не може у стриктном смислу примијенити као начин да се било какве неугворне активности трећег лица посматрају као нелегитимне, већ тражи да се питање легитимитета посматра као зависно од предконституционалног уговора, којим се, у самом природном стању, интересним уговором рационалних појединаца поједина права фиксирају као недодирљива и апсолутна. То значи, да су природна права, с једне стране, овисна о претходној природној дистрибуцији способности, талената, ресурса итд., а с друге стране и сама, по-себи-и-за-себе, резултат, а не претходни услов, уговора.

Кључне ријечи: природна права, природно стање, „анархистички equilibrium“, Џејмс Бјукенен.

У општем контексту успона неолибералних доктрина у посљедње три деценије XX вијека, па све до актуелне економске кризе која је у битном промијенила магистрални ток теоријских приступа у политичкој филозофији, посебан фокус усмјерен је на проблематику природних права¹, и то како у смислу методолошког

* Виши асистент на Правном факултету Универзитета у Бањој Луци.

¹ Plant Raymond, *The Neo-liberal State* [Oxford University Press, 2010], нарочито

приступа, тако и у смислу њиховог онтолошког статуса. Разлог за то је експлиците разумљив: из различитог интерпретирања онто статуса природних права произилази и различит приступ критици државе, тј. обима њених легитимних активности. Имајући у виду снажан ефекат који је актуелна економска криза оставила на аргументацијску основу неолибералног капитализма, и који се по свему судећи могао предвиђати у пажљивој научној анализи², може се рећи да ова проблематика постаје још актуелнија. Нарочито у свјетлу растућег подозрења ка Хајек-Мисесовој аргументацији ефикасносно инфериорности нетржишних модела организовања друштва, која је снажно оспорена у пракси, гдје су Русија, и изразито Кина, показале моћи модерних метода корпоративног управљања државом механизмом комбинације планско-колективистичког и чисто тржишног модела. Под притиском тих и таквих чињеница, вјерници тржишта поново се окрећу легитимацијском подручју и етичким аргументима неолиберализма.

Три модела

Када се говори о логичком садржају природног стања, већина теоретичара сагласна је да је оно одређено природним законом и природним правима. Међутим, када се говори о онтолошком статусу природног стања, па према томе и природних права, као онога што овдје превасходно разматрамо, кључни теоретичари, и то како класични либерали, тако и најзначајнији филозофи неолиберализма, далеко су од сагласности, и могуће је маркирати бар три магистралне линије тумачења.³ У извјесном смислу оне рефлектују схоластичку расправу о проблему универзалија, и интересантно, преузимају неке од кључних аргументација управо из схоластичке традиције логичке науке.

Једна могућност је она која се у теорији често именује „реа-
стр. 213-250.

² Уп. нпр.: Хабермас Јирген, *Проблеми легитимације у касном капитализму* [Напријед, Загреб 1982].

³ Штраус Лео, *Природно право и историја* [„Веселин Маслеша“, Сарајево 1971].

листичком“, и која поима природно стање и природна права као конкретноисторијске чињенице које су објективно постојале у историјском времену, и које као такве претходе конституционалном уговору и политичкој заједници. Најзначајнији представници ове линије мишљења су, од класичних либерала свакако Џон Лок⁴, а од модерних, додуше уз одређене резерве, Роберт Нозик, нарочито у другом поглављу свог капиталног дјела *Анархија, држава и утопија*.⁵

Друга опција посматра природна права као хипотетички опис потенцијалног анархистичког стања без државе. У овом смислу природна права нису онтолошки реалитети, већ апстракције које омогућавају да се дубље разумије непроизвољност и нужност постојећих институција. Може се рећи да она логички претходе грађанском стању, али не и историјски, тј. грађанско стање *би се* могло урушити у природно стање испуњено искључиво природним законом и природним правима. Најзначајнији класични представник ове линије интерпретације је Томас Хобс⁶, а од модерних теоретичара из XX вијека, овдје можемо сврстати, такође уз одређене резерве, нпр. Џона Ролса.

Трећа опција у интерпретацији природних права, посматра их као антрополошке чињенице, које као такве нису примарно описи генеалогичке политичких институција, већ дескрипције нужних атрибута хуманитета. Тако је Жан-Жак Русо, као најзначајнији класични представник ове линије мишљења, природна права користио да опише изворне особине човјека као људског бића, а институције, настале у постконституционалној фази, као изворе, средства и механизме алијенације. На овај начин је од модерних теоретичара природна права поимао, прије свега, радикални филозоф антидржавног капитализма Мареј Родбард⁷ и плејада његових слѣдбеника.

Важно је примјетити да различите интерпретације онтоло-

---

⁴ Чавошки Коста, *Политичка филозофија Џона Лока* [у: *Филозофске студије*, том V, Београд 1974, стр. 107-223].

⁵ Р. Плант, *op. cit.*, стр. 50-52.

⁶ Л. Штраус, *op. cit.*, стр. 150-175.

⁷ Нарочито: Rothbard, Murray: *For a New Liberty*, [Macmillan, London 2002]; Rothbard, Murray: *The Ethics of Liberty*, [New York University Press 1998]; и др.

шког статуса природних права нису неутралне према објашњењу политичких институција које се формирају ради њихове заштите. Наиме, било би за очекивати да је кардинални проблем овдје, прије свега, конкретни списак природних права, а у мањој мјери сам њихов статус. Тако, на примјер, ако право власништва интерпретирамо као једно од природних права, онда у било ком смислу његовог онтолошког статуса дјелује плаузибилно да су пореске активности државе нелегитимна нарушавања природноправних услова хуманитета, и траже да се на неки начин оправдају смјештањем „преноса“ овлашћења у сам конституционални уговор. С друге стране, није јасно зашто би било која од претходно оцртане верзије тумачења природних права имала утицај на овакве консеквенце. На примјеру „анархистичког *equilibrium-a*“ покушаћемо илустровати зашто то није случај.

„Анархистички *equilibrium*“

„Анархистички *equilibrium*“ је теоријски модел којим амерички економиста, нобеловац и политички филозоф, Џејмс Бјукенен, у једном од својих најзначајнијих дјела *Границе слободе*⁸, интерпретира природна права, не као изворне чињенице природног стања, које дефинишу како само природно стање, тако и фундаменталне принципе и институције постконституционалног грађанског стања, већ као резултат „предконституционалног“ уговора. Он то чини на такав начин да готово обједињује све три главне теоријске опције у тумачењу природних права, како смо их претходно изложили.

Наиме, Бјукенен преузима елементарне премисе, од којих почиње већина неолибералних теорија друштвеног уговора, а које су засноване на аподиктичном суду наше сепаратне егзистенције⁹:

(i) „природна“ неједнакост људи, у смислу неједнаке ди-

---

⁸ Buchanan James M., *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan* [University of Chicago, 1975], у српском преводу: Бјукенен Џејмс, *Границе слободе* [Дерета, Београд 2004].

⁹ Р. Плант, *op. cit.*, стр. 98.

стрибуције капацитета на „лутрији природе“;

(ii) „субјективистичка теорија вриједности“ која потиче од аустријске школе економиста (Мисес), према којој су преференције појединаца субјективне, тј. неједнаке, и несазнатљиве *ex ante*;

(iii) неједнакости „околине“, како објективне у смислу различите географске распрострањености природних ресурса, тако и субјективне у претходном смислу (људи различито вреднују неки ресурс);

(iv) интересне мотивације људског дјеловања.

Из ових премиса неолибералне доктрине по правилу изводе закључке да су шире активности политичких институција нелегитимне зато што су, с једне стране, инкомпатибилне са природном дистрибуцијом талената (i), жеља (ii), и ресурса (iii); и, с друге стране, агресорске против интереса једне групе људи зарад интереса друге групе људи (iv). На примјер, када државна администрација одлучи да опорезује становништво, нарочито ако се то догађа по некој прогресивној стопи¹⁰, онда она игнорише чињеницу да је различита стопа богатства резултат елементарне чињенице природног стања – различите „природне“ дистрибуције талената између различитих индивидуа¹¹, и премда је заогрнута у “високе“ идеале, у ствари значи кршење природних права и природне дистрибуције, тј. „природне“ правде.¹² Ако она затим уложи та средства у „јавне радове“ онда она крши априорну чињеницу да људи имају различите преференције, тј. да по питању жељивости није могуће остварити једногласност. И на крају, било која активност која није задовољила услов једногласности значи да се средства свих троше ради задовољавања жеља једних. Отуда су неолибералне доктрине једногласне у критикама „екстензивних“

---

¹⁰ Уп: Хајек Фридрих, *Поредак слободе* [Global Book, Нови Сад 1998], стр. 261-275; и нарочито: Родбард Мареј, *Моћ и тржиште* [Институт за јавне финансије, Загреб 2007], капитално дјело на ту тему.

¹¹ Уп: Rothbard, Murray: *Egalitarianism as a Revolt Against Nature and Other Essays*, [Ludwig von Mises Institute, Auburn 2000], стр.1-20.

¹² Rand Ayn, *Virtu of Selfishness: A New Concept of Egoism* [New American Library, New York, 1964], §12.

активности државе, али се разилазе у томе да ли је држава, *као таква*, агресорска (Родбард), или је нека врста *minimal state*, премда зло ипак нужно зло (Мисес), или је *minimal state* могуће оправдати у складу с горњим премисама (Нозик). Међутим, Бјукенен користи ове премисе да покаже како се у природном стању ниједно природно право не мора постулирати као изворно, те да се исте премисе заправо могу употријебити као оправдање екстензивне државе и конституционалних уговора који укључују чак и снажне редистрибутивне механизме.

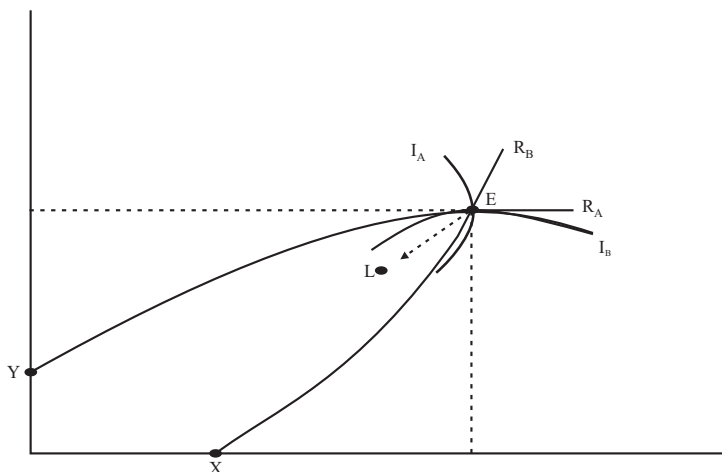
Наиме, премисе (i)-(iv) несумњиво дефинишу понашање изолованог појединца, у ситуацији одсуства интеракције са другим. Међутим, у ситуацији друштвене интеракције између више појединаца, важење ових премиса се мијења управо усљед самих тих премиса. Ради се о томе да особа А и особа Б имају различите таленте, жеље итд., али да за разлику од ситуације изоловане егзистенције, овдје ти параметри варирају управо у зависности према капацитетима, преференцијама другог. На примјер, признавање неког права, рецимо слободе, може бити предмет различитог нивоа жеље обје особе. Како оне имају и различите капацитете, тј. различите способности *наметања* тог права као општег права важећег за све, очигледно је да се успостава датог права јавља као функција преференција А и Б, капацитета А и Б, те осталих услова средине у којима А и Б обитавају.¹³ Нема никаквог нужног разлога који би водио до закључка да су нека права, па и она локовска, изворна примордијална чињеница. Напротив, таквим тврђењем се запада у таутолошку позицију која из премиса (i)-(iv) изводи закључке који заправо негирају те премисе: рецимо, признавање слободе крши премису (ii) и не може бити усклађено са субјективистичком теоријом вриједности.¹⁴ Ако је то тако, онда

---

¹³ “Почетна дистрибуција *из које* је начињен овај први корак не може и сама да израсте из уговора; умјесто тога она мора да се јави у супротстављеној снази особа које стоје у интеракцији. Одатле долази термин ‘природна дистрибуција’.” (Ц. Бјукенен, *op. cit.*, стр. 114).

¹⁴ Многи су ово схватили као елементарну тврдњу да људи очито имају право одабрати неслободу, и затим употријебили стандардне аргументе против

је јасно да природно стање између n појединаца ствара сложenu мрежу различитих капацитета, ресурса, преференција и интереса. Ту ситуацију Бјукенен назива „анархистички *equilibrium*“¹⁵, и описује сљедећим дијаграмом¹⁶:

Овај дијаграм описује предуговорну анархистичку ситуацију у моделу двије особе на начин да су капацитети/преференције/расположиви ресурси/итд., особе А приказане на апсциси, а капацитети/преференције/расположиви ресурси/итд., особе Б на ординати. Реакција А на Б-ове одбрамбено-агресорске активности приказана је линијом R_A , а акција Б-а, на А-ове одбрамбено-агресорске активности линијом R_B . Бјукенен употребљава синтагму „одбрамбено-агесорске“ дјелатности и на тај начин у природно стање уводи и егоистичко-интересну премису, која може, али и не мора бити хобсовска, али исто тако и премису рационалитета човјека, и у

те тврдње. Родбард је, нпр., одбацио ову претпоставку на основу чињенице да је логички нужан услов *одабира* неслободе претходно посједовање слободе, јер је „избор“ апсурдна категорија без слободе. [Rothbard, M., *For a New Liberty*, стр. 30, и стр. 92-93]. Међутим, ради се о томе да Бјукенен у овој фази аргументације још не уводи никаква природна права, већ описује ситуацију којом она тек бивају верификована.

¹⁵ Бјукенен, *op. cit.*, §3, §4.

¹⁶ *Ibid.*, стр. 83.

стању је дедуковати политичку заједницу из антропологије *animal rationale* у кантовском смислу.¹⁷ Ово је важно констатовати, јер се модерна „реалистичка“ интерпретација природноправних теорија позива управо на те категорије, када тврди да су природна права апсолутна, те да их, у складу са аргументацијом коју је још Лок изложио, рационални појединци употребом ума могу сазнати као апсолутно нужне услове властитог хуманитета. Према Бјукенену, међутим, ако досљедно прихватамо премисе (i)-(iv) јасно је да ће у ситуацији када су, рецимо, капацитети А доминантно већи у односу на Б, рационално егоистичко-интересно понашање А значити да ће он бити усмјерен да наметне интерпретацију природних права која је на врху његове листе преференција, тј. да оствари вишу У позицију. Наравно, и Б ће покренути сличне одбрамбено/агресорске активности да би подигао свој положај у утилитарном смислу. Те се активности сусрећу у равнотежној тачки Е, која представља чисти „природни“ *equilibrium*, јер је и А-у и Б-у јасно да би инсистирање на агресијом наметању својих преференција изискивало веће трошкове капацитета за одбрану него што су преференције. Модел, чини се, беспријекорно функционише изузев у чисто апстрактној ситуацији апсолутне надмоћи А.¹⁸ Међутим, ова се ситуација додатно, и то суштински мијења, када се рационално-интересно-егоистичка премиса прошири

¹⁷ Волфрам-Шлик Карл-Хајнц, *Поријекло правне државе у идеји слободе* [у: *Политичка филозофија*, Напријед, Загреб 1977, стр. 63-83].

¹⁸ Таква могућност као да на први поглед драстично мијења ситуацију, јер побија принцип самовласништва [*self-ownership*], тј. природног права на живот, које би морало постојати у моделу као неотуђиво. Постоји, ипак, неколико начина изласка из овог ћорсокака. Нпр., ако проширимо Бјукененову шему хегеловском интерпретацијом господар/роб односа, онда је ситуација апсолутне надмоћи немогућа, с обзиром да роб увијек, па и на најнижој тачки капацитета/ресурса, увијек има неку врсту адута, јер из чињенице неопходности одређених напора (трошења ресурса себе и природе) за егзистенцију, и апсолутном господару је рационално да сачува постојање роба. Отуда и роб *има моћ* над господарем у мјери његове корисности. Бјукенен се задовољава здраворазумским објашњењем да у стриктном смислу, чим постоји Б, он мора на неки начин, бар као чињеница у физичком смислу, утицати (тј. подарити) над А [Ц. Бјукенен, *op. cit.*, стр. 82].

на сазнање да оба судионика додатно профитирају у ситуацији кооперације, у којој се енергије потребне за одбрамбено-агресорске активности неопходне за наметање дате преференције, употребе на задовољавање других жеља, нпр. преусмјере на производњу и размјену. На тај начин формира се нова равнотежна тачка L, у којој су додатно повећане могућности задовољења жеља употребом постојећих капацитета. Како је проширен обим преференција у односу на E, за очекивати је да су рационално-егоистички појединци склони да прихвате ову ситуацију као праведну. Ипак, постоји суштинска разлика између E и L: док је L *резултат уговора*, тачка E *то није*, и то је моменат у коме Бјукенен излази из стандардне линије неолибералне доктрине. Хајек, нпр. интерпретира правни поредак као резултат друштвеног уговора који је резултат рационалне верификације - системи, како позитивноправних, тако и природноправних норми, резултат су неуправљане селекције коју рационалне индивидуе, употребом ума, спознају као нужне услове друштвеног поретка, и стога формализују као друштвени уговор. Еволутивна селекција *не ствара* норме у онтичком смислу, већ само представља механизам (*средство*) којим се те норме верификују као изворне чињенице: друштва која их прихвате као контрактуалистички садржај опстају, напредују и развијају се.¹⁹ „Анархистички *equilibrium*“, пак, функционише на други начин. Ситуација коју он описује, не само да још не садржи природна права, већ *није* ни резултат друштвеног уговора, него природне дистрибуције капацитета/преференција/расположивих ресурса/итд.²⁰ То је почетни *status quo*, који дефинише оно што постоји у политичком смислу. Границе личности нису унапријед дате, већ се као политичке и правне чињенице дефинишу кроз интеракцију, тј. у односу на друге. То, такође, значи да степен признатости

---

¹⁹ Хајек Фридрих, *Право, законодавство и слобода* [ЦИД, Подгорица 2002]. Уп: Р. Плант, *op. cit.*, стр. 39; и у контексту проблема права/правде: Лакићевић Драган, *Оглед о установама слободe – Политичка филозофија Фридриха фон Хајека* [Службени гласник, Београд 2010], §IV, и §VI.

²⁰ Уп.: Bush Winston, *Individual Welfare in Anarchy* [u: *Exsplorations in the Theory of Anarchy*, Blacksburg, Virginia 1972, str. 5-18].

права није априорно дата чињеница природног стања, која се на неки начин (ум, „откровење“, еволуција, и сл.) верификује, већ резултат првобитне предуговорне интеракције појединаца.²¹ У том контексту „анархистички *equilibrium*“ подлијеже егзактним прорачунавањима методологијом теорије игара.²² Истовремено, он остаје у оквирима неолибералног дискурса, јер не преузима консеквенционалистичке теорије правде, које постулирају неко жељено стање које прокламују као „виши“ циљ²³, већ се базирају на процјенама играча о будућим правилима игре, и према томе представља теорију правде из класе „историјских“²⁴. Може се чак рећи да је у питању екстреман примјер такве теорије. Модел правде, без сумње, остаје модел „негативне“ слободе²⁵, у терминима Исаије Берлина.²⁶ Видимо, такође, да „анархистички *equilibrium*“ структуром свог аргумента не одбацује Ролсов услов „*вела незнања*“, али га модификујуће динамизује у смислу мотивационе снаге *прогноза*. Наиме, из ролсовске аргументације следило би да је „анархистички *equilibrium*“ апсурдан, јер у тачки Е судионици немају никаква знања о правилима која би их фаворизовала, па према томе не могу ни преговарати о њима. Правила друштвене игре могу бити препозната као фаворизујућа или дискредитујућа, тек *након* што игра отпочне²⁷, и то нарочито долази до изражаја код модела са више учесника – тешкоће калкулације расту експоненцијално са повећањем играча. У специфичном контексту који овдје разматрамо, проблем је илустрован на примјерима

---

²¹ Ц. Бјукенен, *op. cit.*, стр. 39-40.

²² Уп. нпр.: Р. Плант, *op. cit.*, стр. 40-41.

²³ Ц. Бјукенен, *op. cit.*, стр. 233.

²⁴ Нозик Роберт, *Анархија, држава и утопија* [Наклада Јесенски и Турк, Загреб 2003], стр. 55-57.

²⁵ Р. Плант, *op. cit.*, стр. 44.

²⁶ Берлин Исаија, *Два концепта слободе* [у: Киш Јанош, *Савремена политичка филозофија*, Издавачка Књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци 1994, стр. 51-64].

²⁷ Ролс Џон, *Теорија правде* [ЦИД, Подгорица 1998], стр.134 и даље.

„дилеме затвореника“²⁸ и парадокса „слободног јахача“²⁹, којима Бјукенен претендује да докаже како „анархистички *equilibrium*“ и тада опстаје. Његов теоријски оптимизам заснива се на претпоставци да игра уопште мора *почети* са очекивањима сваког учесника за максимализацијом свог положаја [премиса (iv)], и затим завршити у некој „Парето-оптималној“³⁰ тачки, премда су могућности непосредне калкулације, тј. „нето актива“, ограничене. Иако су, усљед ригора непрорачунљивости, особе рационално усмјерене на извргавање поретка, дезертерства из система су дестимулисана класичним аргументом ирационално великих трошкова одбрамбено/агресорских активности којима би подлијегао сваки анархиста.³¹

Посљедице

Теоријске посљедице овог модела су далекосежне и отварају читав сет фундаменталних питања политичке и правне филозофије. Он, наиме, претендује да оспори велику линију неолибералне теорије државе, која своју критику државе заснива на постулирању одређеног сета природних права. Рецимо, редистрибутивне активности државе, чак и у случају када претходно задовољени услови из класе Ролсовог „принципа максимализације“, или Локове пропозиције „раста“, нису експлицитна кршења природних права једних у корист других, већ могу бити посљедица омјера снага у „анархистичком *equilibrium*-у“, у коме пријетња побуне слабијих може нагнути природна права у том смјеру. Сасвим је могуће интерпретирати „принцип максимализације“ на тај начин, и овдје се заправо тај принцип третира кроз призму субјективистичке теорије вриједности – „анархистички *equilibrium*“ је *de facto* ситуација задовољености тог услова. За разлику од Нозика, који сматра да

---

²⁸ Ц. Бјукенен, *op. cit.*, стр. 44-45, и др.

²⁹ *Ibid.*, стр. 56.

³⁰ Уп.: „*Les systèmes Socialistes*“ and Buchanan’s *constitutive elements of economic policy* [Routledge, London 1981, str. 119-138].

³¹ Ц. Бјукенен, *op. cit.*, стр. 91-95.

друштвеним уговором не настају никаква нова права до она која већ постоје у предуговорном стању, Бјукененов модел указује на то да не само позитивноправни систем, већ и фундаментална права *тек* настају са уговором, и нема никаквог разлога тврдити да један сет права има онтолошки примат. У недавној расправи пред Конгресом и у медијима, предсједник Барак Обама у више наврата је употребио сличну аргументацију када је бранио „праведност“ редистрибутивних реформи своје администрације од критике републиканаца. Обама се позвао на бјукененовску позицију да сама *free market* правила, које огромна већина Американаца схвата као конститутивно-уговорна, *нису неутрална*, јер фаворизују одређену групу људи, наиме ону која је ефикасна под тим сетом правила, па стога редистрибутивне активности представљају мање-више праведну компензацију за прихватање таквих правила (тачка L). Иако они који су оштећени прогресивном пореском стопом уистину представљају n-1 појединца, који су у тачки E очигледно ван начела једногласности³², постојање таквих правила конституционалног уговора која фаворизују ефикасност особина које *они* посједују, оправдава редистрибуцију на фундаменталном нивоу аргументације³³, и усмјерава n-1 рационалне појединца да је у тачки L прихвате као такву. Према у конституционалној фази постоје активности које наоко морају кршити начело једногласности, преговори у предконституционалној фази могу пружити потребну легитимацијску основу.³⁴ Ради се о томе да конституционални уговор не укључује само устројство права, већ и чланство у тако формираној заједници. Како свједоче скорији примјери алтруизма богатих, попут рецимо Била Гејтса и Ворена Бафета, чак и у случају екстремних диспаратитета у дистрибуцији богатства, прерасподјела не захтијева примјену институционалних обезбјеђења, већ се може самоиницијативно спроводити доживљена, било као (а) праведна; или (б) рационалитетом појединца схваћена као најперформативнији приступи друштву; или (в) интересно-

³² Р. Плант, *op. cit.*, §9.

³³ *Ibid.*, стр. 91.

³⁴ Ц. Бјукенен, *op. cit.*, стр. 62-64.

егоистички мотивисана „хуманизмом из интереса“, односно, ако хоћемо тако, чак „страхом“ од револуције. Модел проширује механизам *laissez faire* до крајњих теоријских могућности: и сама природна права резултат су *free market* размјене.³⁵ Морални релативизам иманентан „анархистичком *equilibrium*-у“, у ствари је једина теорија која је у стриктном смислу компатибилна тржишту и тржишном друштву.³⁶ Али видимо да овај приступ не може бити аргумент против редистрибутивних активности државе.³⁷ Богати су рациом и интересно-егоистичком природом мотивисани да прихвате редистрибуцију зарад очувања кључних норми и конституционалног и постконституционалног уговора, као нужних услова неолибералног поретка, који управо њима омогућава највише стопе ефикасности. Ову је проблематику сам Бјукенен изврсно описао у свом другом значајном доприносу неолибералној доктрини, тзв. „теорији јавног избора“.³⁸ Организациони принцип друштва устројеног на моделу „анархистичког *equilibrium-a*“ остаје дубоко индивидуалистички, јер политику поима као процес усаглашавања разлика³⁹ неједнаких играча и терена, и то почев од самог изворног положаја. Маргинална цијена било ког ресурса, у овом случају неког права, одређена је омјером у ситуацији анархистичке равнотеже, дакле *ex post*, иначе би се, управо у

---

³⁵ Уп.: Valentinov Vladislav, *The economics of social order: contrasting Durkheim and Buchanan* [у: *Sociológia*, vol. 39, Slovak Academy of Sciences 2007, стр. 522-534], стр. 527-529.

³⁶ Gilbert Harman, *Moral Relativism Defended* [у: *Philosophical Review*, vol. 84, 1975, стр. 3-22]; Gilbert Harman, *Moral Relativism as a Foundation for Natural Rights* [у: *The Journal of Libertarian Studies*, Fall 1987, стр. 367-371, преузето са: <http://mises.org>].

³⁷ Gordon David, *Justice and Redistributive Taxation: James Buchanan versus Ludwig von Mises* [у: *The Review of Austrian Economics*, vol. 8, no.1, 1994, стр. 117-131].

³⁸ Buchanan James, Tullock Gordon, *The Calculus of Consent* [University of Michigan, 1990]. Уп.: Петак Здравко, *Политичка економија колективног одлучивања: Добринос Бјукенена и Талока* [у: *Политичка мисао*, том XXXVI, Загреб 1999, стр. 71-88].

³⁹ Џ. Бјукенен, *op. cit.*, стр. 11, и нарочито: стр. 25-27.

складу са неолибералном критиком тоталитаризма, запало у неку врсту метатеоријске позиције, тј. онога што Бјукенен назива увођењем „као да“ претпоставке. Вјероватно је најзначајнији теоријски допринос модела управо у томе што омогућава да се објасни механизам настанка природних права као таквих, без увођења метатеоријских премиса. Наиме, неолибералне теорије, посебно у својој радикалној изведби, често олако напросто „проглашавају“⁴⁰ нека права, нарочито се то односи на право власништва⁴¹, као „природна“ и априорна, и *затим* развијају аргументацију. Ова важна и доминантна линија мишљења, која се у оквиру неолибералне доктрине најчешће повезује са локовском⁴² и кантовском⁴³ традицијом, присутна је у неким од кључних теоријских модела: да се на бази рационалног „откровења“ појме природна права као априорне чињенице. Сам Бјукенен је у једној опаски на Ротхбарда⁴⁴, управо у том смислу видио своју основну интенцију – као покушај да се на утилитарним основама превлада таква теоријска празнина и права иницијално дефинишу.

---

⁴⁰ Nagel Thomas, *Libertarianism without foundation* [у: *The Yale Law Journal*, vol. 85, год. 1975, стр. 136-151].

⁴¹ У контексту наше теме важан допринос је: Finn Daniel, *The Moral Ecology of Markets: On the Failure of the Amoral Defense of Markets* [у: *Review of Social Economy*, vol. LXI, бр. 2., june 2003, str. 134-162].

⁴² Лок Џон, *Двије расправе о влади*, II, §25, §34, §57.

⁴³ Кант Имануел, *Метафизика морала* [Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци 1993], нарочито стр. 22-30. Уп. у том смислу типичан текст: Ристић Борислав, *Либерална утопија Имануела Канта* [преузето са: <http://www.katalaksija.com>]; и такође: Verhaegh Marcus: *A priori Ownership: Kant on Property* [преузето са: <http://www.mises.org>].

⁴⁴ Ц. Бјукенен, *op. cit.*, фтн. 2., стр. 241.

Mr. sci Aleksandar Savanović, Senior assistant

*NATURAL RIGHTS IN A MODEL OF ANARCHISTIC
EQUILIBRIUM*

Summary

In this paper we will illustrate some of distinguished problems of natural rights theory by using J. Bussnan’s theoretical model of „anarchistic equilibrium“. Using the method Bukenan shows that even a radical “realistic“ interpretation of natural rights can not be stricktly applied in order to third person’s extra-contractual activities should be considered as illegitimate, but it requires that question of legitimate should be observed as dependent on pre-constitutional contract which is, in natural state, establishing individual rights as intangible and absolut by rational individuals’ agreement. Therefore natural rights depend on previous natural distribution of capability, talent, resources, etc. On the other hand, natural rights are inherently result not condition of the contract.

Keywords: *natural rights, natural state, „anarchistic equilibrium“, James Buchanan.*

